

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA
KVINNORÖRELSEN
UTGIVEN AV FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧

ÅRGÅNG 10
SEPTEMBER
1923

ALLA DAMER BÖRA BEAKTA

vårt utomordentligt rikhaltiga urval av
eleganta och välgjorda

KAPPOR, DRÄKTER OCH ULSTRAR

FÖR PROMENAD OCH SPORT

KLÄNNINGAR i säsongens mest stilfulla modeller.
Dam-Linnevaror i finaste kvaliteter och mönster.

PAUL U. BERGSTRÖMS A.-B.

74 DROTTNINGGATAN 74

DAMKONFEKTIONEN 1 tr.

PASSFORMEN

å alla NK:s konfektionsvaror är så
fulländad, att man med fördel köper
dessa i stället för skräddarsydda kläder

A/B NORDISKA KOMPANIET

ADVOKAT

MATHILDA STAËL VON HOLSTEIN

Ledamot av Sv. Adv. Samf.

Tel. 244 88

MALMTORGS GATAN 3

Tel. Norr 244 19

Hyresärenden, fastighetsförvaltning, familjerättssaker, testamenten,
boutredningar, juridiska uppdrag av alla slag.

Även skriftliga förfrågningar besvaras.

A.-B. John V. Löfgren & Co

Kungl. Hovleverantör

Riks 429 Fredsgatan 3 Stockholm A. t. N. 5048

Sverges äldsta, största och
bäst renommerade *specialaffär* i
Siden- och Ylle-
klänningstyger

Prover till landsorten sändas gratis
och franco

H Ä L F O T S I N L Ä G G

AV ROSTFRITT MATERIAL

MODELL DR. HYBINETTE — UTPROVAS o. INJUSTERAS

TEL. N. 266 **KIFA 31 REGERINGSGATAN 31** TEL. 14464

HERTHA

ÅRGÅNG X

SEPTEMBER 1923

HÄFTE 7

Varför ha siffrorna sjunkit?

Den officiella valstatistiken för de två senaste årens kommunala val har utkommit och av denna statistik framgår att antalet kvinnliga stads- och kommunalfullmäktige har sjunkit. Sänkningen är nog så betydande. Efter 1919 års val utgjorde de kvinnliga stadsfullmäktige 8,9 procent av hela antalet valda representanter och efter 1923 års val 6,5 procent. Motsvarande procenttal av kvinnliga kommunalfullmäktige äro 3,5 och 2,1.

Inom den press, som tidigare framstod som motståndare till kvinnorösträttsrörelsen, ha de sålunda förändrade valsiffrorna givit anledning till åtskilliga kommentarer. Med en av klokhetsskäl något dämpad men icke förty omiskännlig glädje förkunnas att utvecklingen otvetydigt ger vid handen att det kvinnliga elementet är på återgång inom kommunernas beslutande församlingar. En tidning går ända därhän att till uppgiften om de kvinnliga kommunalrepresentanternas minskade antal anknyta en allmän betraktelse över samhällsreformers otillräcklighet för skapande av människors lycka. Man har alltså inte tvekat vare sig att orda om otvetydig utveckling eller att anlägga de mest vittsvävande synpunkter.

Hur lång är då den erfarenhet på vilken dessa utläggningar grunda sig? Den är i själva verket synnerligen kort. Fyra år ha förflutit sedan de nya kommunallagarna trädde i kraft och vad beträffar kvinnors utövande av politisk rösträtt föreligger erfarenhet från ett enda valtillfälle. Att efter så kort tidrymd och med så begränsat material börja försöket att draga upp utvecklingslinjer och kommentera förmodade resultat, är att vara för tidigt ute. Det vittnar om att lusten till kritik fått göra sig bred på bekostnad av det sunda omdömet. För den lugnt tänkande borde det stå klart att kvinnorna, sedan de formella rättigheterna blivit dem tillerkända, först så småningom kunna komma till att utöva ett starkare inflytande på samhällets angelägenheter. De måste få tid att växa sig in i sin nya ställning och förvärva den erforderliga erfarenheten. Man får ej vänta att kvinnan som medborgare med en gång skall framstå rustad med alla kraftresurser.

Bland de anmärkningar, som gjorts, är det emellertid ett par vilka äro ägnade att ur saksynpunkt tilldraga sig särskild uppmärksamhet. Såsom ett av skälen för de kvinnliga representanternas minskade antal framfö-

res, att mängden av kvinnor ej gjort klart för sig vilka anspråk som måste ställas på representantförsamlingarnas medlemmar. Det anföres som belägg på riktigheten av denna motivering att de kvinnor, som representera en grundlig utbildning för särskilt slag av samhällsarbete, lätt hålla sin ställning. Tyvärr är det oss ej möjligt att dela den sangviniska uppfattning, som vid denna bevisföring kommer till uttryck. Många exempel skulle kunna anföras på att kvinnor med grundliga fackkunskaper på grund av olika omständigheter fallit igenom vid kommunala val, liksom samma kalamitet hänt även väl kvalificerade män.

Påståendet att de kvinnor, som framträtt i kvinnorörelsen, skulle i allmänhet sakna förutsättning för att uppbära det praktiska samhällsarbetet, måste betecknas som gripet ur luften. I huvudstaden och ut över hela landet äro kvinnor, som arbetat inom de forna rösträttsföreningarna eller som nu verka inom Fredrika-Bremer-Förbundet och andra kvinnoföreningar, aktiva i det kommunala arbetet. Detta faktum borde ej vara alldeles okänt för vederbörande artikelförfattare. Det är nu visserligen så att personalkännedomen beträffande de socialt verksamma kvinnorna ej går så långt utanför deras egna led, men man skulle i detta sammanhang kunna frestas till den oartiga anmärkningen, att det bör vara någon gräns även för ovetenhet av detta slag.

Emellertid är det givetvis av intresse att söka bilda sig en mening om vad som vållat nedgången i de kvinn-

liga kommunalrepresentanternas antal. Att flera orsaker här samverka är naturligt och i många fall torde den direkta anledningen vara mandatminskning överhuvud inom vederbörande parti. Sannolikt finnes dock en huvudorsak till vad som inträffat och för vår del se vi denna på följande sätt. När år 1919 de nya kommunalagarna för första gången skulle tillämpas, var uppmärksamheten från såväl väljarkårens som valledningarnas sida starkt riktad på hur kvinnorna skulle komma att rösta och i vilken utsträckning de skulle begagna sin rösträtt. Det är nämligen att märka att den stora nya kontingent av valberättigade, som då tillkom, till största delen utgjordes av kvinnor och genom införande av den lika rösträtten vägde för första gången varje röstutövares votum lika med alla övrigas. Tidigare hade kvinnornas betydelse vid kommunala val varit avsevärt mindre än männens icke endast därför att färre kvinnor voro röstberättigade utan också på den grund att kvinnornas genomgående lägre inkomster gjorde deras avgivna röstsedlar mindre tungt vägande. År 1919 var, som sagt, situationen grundligt förändrad. Det kvinnliga inflytandet vid valen hade möjlighet att göra sig minst lika starkt gällande som det manliga. Denna i och för sig alltid betydelsefulla omständighet hade, när den kom som nyhet, ett starkt inflytande på antalet valda kvinnor. Alla valledningar voro angelägna om att få kvinnor att i stor utsträckning rösta med deras listor och att få den största möjliga

hjälp av kvinnor i själva valarbetet. Under påverkan av denna starkt framträdande allmänna tankegång var det lättare än någonsin vare sig före eller efter 1919 års val att få kvinnonamn upp på valsedlarna och att få en del av dessa namn på valbara platser. Nu gör sig den frågan av sig själv varför det skulle ha blivit svårare efter 1919. Svaret lyder att det är stämningen som blivit en annan. Den manliga delen av väljarekåren, som — det erkännes gärna — är den mest tränade och därför den inflytelserikaste, har kommit över sitt första, mera överväldigande, intryck av kvinnornas ökade rättigheter och återgått till den gamla dispositionen att i största möjliga utsträckning söka representanter inom sina egna led. Valledningarna, som ju huvudsakligen utgöras av män, ha redan på denna grund naturlig anledning att se saken på samma sätt, och härtill kommer måhända hos dem en förmodan att det av traditionella skäl är lättare att få kvinnliga väljare att rösta på manliga representanter än tvärt om. Kvinnliga väljare inom olika meningsriktningar ha vid valtillfällen ofta fått framhållet för sig att de borde avstå från att alltför hårt pressa fram sina speciella kandidater, då det funnes omistliga eller utomordentligt värdefulla manliga namn, som framför andra borde placeras på de säkra platserna på listan. I de flesta sådana fall torde kvinnorna, då starka skäl anförts, ha upppoffrat sina personliga önsksningar av lojalitet mot den sak de velat tjäna. Efter det lilla härnadståg mot den kvinnliga kommunalre-

presentationen, som en del pressorgan nu funnit lämpligt att anställa, må det vara tillåtet säga att kvinnorna på det hållet icke fått mycken tack för sin lojalitet.

Huruvida det nu inträffade kommer att få någon inverkan på kvinnornas hållning vid nästa val, är givetvis ej möjligt att förutsäga, men det skulle knappast vara ägnat att förvåna, om deras krav på kvinnlig representation bleve mera omfattande.

Sommarhändelser.

Trots allt händer ett och annat också under sommaren. Kungl. Maj:t regerar alltjämt och myndigheter och korporationer visa då och då ett livstecken, till och med i form av utlåtanden.

Värt att annotera är regeringens bifall till stadsfullmäktiges i ett antal städer gjorda framställningar om att kvinnliga lärjungar från och med den nu begynnande höstterminen måtte få intagas vid gymnasierna i respektive städers högre allmänna läroverk. Det stora skolreformförslaget bidar, illa åtgånget av striden som rasat kring det, sitt framtida, osäkra öde. Vad det innebar av löfte om statsbekostad skolutbildning för även den kvinnliga ungdomen är således för närvarande en undanskjuten fråga. Under tiden har man som tillfällig utväg funnit på en enkel lösning av problemet; årets riksdag gjorde den möjlig, då den bi-

föll den väckta motionen om att kvinnliga lärjungar skulle få intagas i goss-gymnasierna på därom från respektive orter särskild gjord framställning och under förutsättning av att staten ej vållades extra kostnader.

Det är ett flertal städer som försöker sig på denna väg: Falun, Hudiksvall, Kristianstad, Västervik, Halmstad, Visby, Ystad, Kalmar, Härnösand, Umeå, Luleå och Östersund ha begärt och erhållit vederbörligt tillstånd. Ett par av dem med någon inskränkning med avseende på tiden framåt, under vilken tillståndet gäller, men med utsikt till att få tillståndet förnyat även för kommande läsår.

Men — med detta förbehåll och utan — det betyder något för de studieivriga obemedlade unga flickorna i landsortsstäderna att ha blivit givna dessa tillfällen.

Vi kunna inte neka oss att i detta sammanhang rycka in några reflexioner som sekreteraren i Kristianstads F.-B.-F.-krets, fru Elsa Nordlund, haft inne i en av platstidningarna, gripen av stämningen när De Första! svarade sitt ja vid uppropet i Kristianstads högre allm. läroverk nu vid höstterminens början.

Det låg en särskild stämning över uppropet vid Kristianstads högre allm. läroverk i går e. m. Och dock var det ingenting märkvärdigare än att några unga flickor efter genomgången prövning nu ropades upp som elever vid läroverket.

Tiden står icke stilla — den går dock framåt — även om det går långsamt ibland. »Långsamt!» utbrast en ung man, med vilken jag diskuterade saken häromdagen. Det har väl gått så fort, det är ju bara några månader mellan riksdagens, stadsfullmäktiges, överstyrelsens, k. m:ts och kollegiets, och vad de nu heta alla instanser som ett dy-

likt ärende har att passera, beslut. »Det har sannerligen inte gått långsamt!» Kanske inte, om man tänker på den vanliga takten, med vilken ärenden pläga passera genom dessa instanser.

Men ser man saken i stort, så har det dock trots allt gått långsamt. Ty det är dock hundra år sedan Fredrika Bremer levde och verkade, för att taga en av pionjärerna, efter som hon så att säga är sammankopplad med vårt läroverks historia. Det var hennes vän och förtrogne, P. J. Böklin, som under de på 1830—40-talet för Fredrika Bremer så betydelsefulla åren var rektor vid härvarande läroverk, »lärdomsskolan», som det då hette. Det var till honom, som hennes rika och kunskapsförstande brev och tankar gingo. Hur skulle icke denna dag glatt henne, hon, som mer än de flesta fick känna saknaden av att, emedan hon var kvinna, ej få tillfredsställa sitt förstande kunskapsbegär.

Men hon fick gå bort liksom många kämpar med henne utan att ens skåda gryningen av sina innerligaste önskingars förverkligade. Så ha de dock, dessa eldsjälur, likväl icke levat, arbetat och trott förgäves, ty vad som skedde i går hade aldrig blivit verklighet, om icke generation efter generation gjort sitt bästa.

Därför stanna vi, »sena tiders barn», i dag i vördnad och kärlek inför deras minne, som kämpat och lidit för de mål, vars frukter vi nu njuta.

*

Mindre glädjande äro andra sommarhändelser. Stockholms stads konsistorium har hunnit med att uttala sig mot kvinnors tillträde till prästerlig tjänst och föredömet lär i rask fart följjas från vederbörliga andra håll, som ha att yttra sig.

Naturligtvis har man egentligen inte väntat sig annat. Att striden kommer att stå hård kring denna fråga är själfallet nog, den griper för djupt in i gammal sed och av ålder fastslagna föreställningar att inte så skulle bli

fallet. Vad man väntar sig är emellertid att bokstavsargumentering inte längre ska få gälla och att man reder ut för sig vari kravet verkligen bottnar.

Men till den frågan ber Hertha för

sin del få komma tillbaka när samtliga konsistorieutlåtanden föreligga och då det utan allt tvivel blir ett osökt och rikt tillfälle att ta till ordet i denna sak.

Anna Möller.

Den 9 december i fjol höll Kristianstadskretsens hedersordförande, fröken Anna Möller, ett föredrag om »Fredrika Bremer och hennes livsgärning». Det fulltaliga auditoriet tackade med livliga applåder för denna levande och varmhjärtade framställning av vår stora föregångskvinnas liv och verksamhet, och ingen anade, att det var sista gången Anna Möller skulle få göra sin stämma hörd i vår krets.

Den 19 maj i år kallades hon hastigt hädan. Några timmar före hennes död samtalade vi om våra gemensamma angelägenheter, och det var med hennes vänliga och glada godnatt ännu ljudande i mina öron, som jag senare mottog dödsbudet.

Det ligger, åtminstone för den, som skriver dessa rader, något synnerligen rörande i att hennes sista jordiska omsorger kommo att gälla den F. B. F.-krets, som hon så livligt intresserat sig för.

Anna Möller föddes den 25 aug. 1854. År 1872 kom hon till Kristianstad som lärarinna i familjen hos en högre officer, en anförvant, och då

dennes maka ett par år senare avled, var det Anna Möller, som övertog ledningen av huset och blev som en mor för dess barnskara.

Vid sidan av detta arbete hade Anna Möller en alltid vaken blick för tidens krav och hon har, snart sagt sedan urminnes tider, tillhört F. B. F., varit dess ombud i Kristianstad och förmedlat utdelandet av dess länsstipendier. Då kretsen här för ett par år sedan bildades, var hon en av de ledande krafterna och det berodde naturligtvis enbart på henne själv, att hon ej blev dess ordförande.

År 1906 bildade Anna Möller, efter ett föredrag av fru A. Tonning, Kristianstads F. K. P. R., vars ordförande hon var tills den upplöstes. Hennes sant moderliga hjärtelag tillfredsställdes emellertid ej härav. Då den barnskara, för vilken hon var som en mor, efterhand vuxit upp och lämnat hemmets skygd, längtade hon tydligen efter andra varelser, åt vilka hon kunde ge sina rika krafter. På hennes initiativ tillkom 1910 »Kristianstads Mjölkdroppe»; den utökades 1918 med en barnkrubba. På så sätt bil-

dades »Föreningen Barnavård», vars ordförande hon till sin död var.

Anna Möller var en kvinna av i vår tid rätt sällsynt slag. Partisinne och tvedräkt fingo föga rum, där hon var tillstädes; man hade fastmer en känsla av frid och förnöjelse i hennes närvaro. Det var väl den aldrig sinande människokärleken, som ledde henne.

Sällan har en begravning verkat så högtidlig som hennes. Den familj och de föreningar, hon tillhört, samt de talrika vänner, hon vunnit, hade av

det eljest dystra kapellet gjort en enda blomsterbädd, och då den tjänstförrättande prästen steg fram och talade om dem som, då de vandra genom tåredalen göra den rik på källor, hade man en ljuvlig förnimmelse av det berättigade i hans ord, vilka vittnade om, att det varit ur ett rikt inre liv den äkta känsla framsprungit, som kommit den avlidna att för så många bli en källa till välsignelse.

ELISABETH SJÖVALL.

Helene Langes memoarer.

Helene Lange, den snillrika förkämpen för tysk kvinnobildning, har vid sjuttiofem års ålder utgivit sina levnadsminnen (»Lebenserinnerungen» von Helene Lange, Berlin 1922, F. A. Herbig). Det är en bok, som icke sviker ens de största förväntningar, ty bakom densamma står en stark personlighet, en djuptänkande, varmhjärtad, målmedveten kvinna, som ser tillbaka på ett rikt liv, betydelsefullt för tusentals medsystrar. »Hela min levnad», säger hon själv, »har tjänat en enda tanke, en enda insikt och förflutit under allvarlig kamp att omsätta denna i verklighet.» Hennes framställning bäres därför också av medryckande enkel saklighet och äger en koncentration, som knappast har något motstycke inom memoarlitteraturen.

Arbetet för den tyska kvinnans ut-

veckling till självständig, pliktmedveten, viljekraftig kulturbärare har utgjort Helene Langes livsinnehåll, och utan avbrott, utan kompromiss till förmån för något eget har hon från sin första ungdom ägnat sig åt det samma. Därför är också hennes memoarverk på intet sätt en självbiografi i vanlig mening, snarare en klar och sann redogörelse för de viktigaste momenten inom den tyska kvinnorörelsen. Det är betecknande, att boken icke berättar om någon övertygelsens kris eller någon »omvändelse» till tron på kvinnosakens idéer. Helene Langes sunda, stolta och äkta natur ägde från början instinktivt medvetande om kvinnans rätt och plikt till personlig bildning, vilket är så mycket mera anmärkningsvärt, som hon ju tillhörde en nation, inom vilken på den tiden som allmänt antagen grund-

sats gällde, att kvinnan skulle uppfostras endast och allenast för mannen. »Utan varje mala fides», berättar Helene Lange, »var den osjälvständiga, mottagande, skyddssökande, böjliga och underdåniga kvinnan, just den varelse, 'qui est faite spécialement pour plaire l'homme', den tidens verkliga kvinnoideal.»

Gynnsamma yttre omständigheter skyddade visserligen Helene Langes barndom och första ungdom från alltför starkt inflytande av tidsandans snedvridna pedagogiska principer. Hon föddes 1848 i Oldenburg och växte upp tillsammans med två bröder i det harmoniska, välbergade, enkla köpmanshemmet, där barnen åtnjöto betydligt större frihet än flertalet kamrater och »aldrig hade någon anledning att tala osanning». Memoarernas första kapitel, som ge en träffande skildring av livet i den nordtyska småstaden, av familjen, huset, trädgården, lekarna, skolan o. s. v., äro väl i litterärt hänseende bokens mest lyckade del och verka i hög grad fängslande genom naturligt glättig och lantligt frisk stämning.

Det lyckliga hemmet upplöstes tidigt genom föräldrarnas död, och den sjuuttonåriga Helene tog nu beslutsamt sitt öde i egna händer. Hennes kunskapsörst och allsidiga intressen protesterade högljutt mot det lättjefulla, innehållslösa liv, som unga flickor av god familj i väntan på friare plägade föra. Hon önskade bli lärarinna, men lyckades icke erhålla sin förmyndares samtycke därtill, utan måste skaffa sig all utbildning på autodidaktisk väg. Gott huvud, oförstörbar energi och

rastlös flit förde henne också till målet. Någon tid tilbragte hon såsom på en gång lärarinna och elev »au pair» i en elsassisk flickpension, kom därefter för flera år ut som guvernant och använde städse samvetsgrant undervisningen som medel att utvidga sina egna kunskaper.

Hösten 1871 kunde Helene Lange äntligen bege sig till Berlin för att avlägga lärarinneexamen, och det nygrundade Tyska rikets huvudstad blev sedan för närmare ett halvt sekel hennes arbetsfält. Där blåste friskare vindar än i landsorten, där funnos vidsyntare, fördomsfriare människor, och den unga lärarinnan fick tillfälle att ägna några år åt »utformandet av den intellektuella personligheten». Hon studerade ivrigt filosofi, historia, estetik, litteratur etc., längre fram också latin och matematik; hon infördes i en intressant krets av bildade personer och lärde känna mången begåvad kvinna, som redan nått både andlig och pekuniär självständighet. Genom sin anställning vid den Crainska flickskolan år 1876 fann Helene Lange också sitt speciella verksamhetsområde och framträdde snart både enskilt och offentligt med fordran på nödvändiga reformer i fråga om den tyska kvinnobildningen.

Därmed började hennes livslånga kamp mot inrotade fördomar och de ledande männens envisa oförståelse. För att ha någon utsikt till seger behövdes naturligtvis sammanhållning och sammanslutning mellan kvinnorna själva, och genom den insikten kom Helene Lange, vars läggning egentligen gjorde henne mindre benägen för

organisation utåt, för social och politisk verksamhet, att på det intensivaste sätt också aktivt deltaga i den s. k. tyska kvinnorörelsen. År 1865 hade Auguste Schmidt och Luise Otto-Peters grundat »Allgemeiner Deutscher Frauenverein», vilket var en för den tiden snart sagt hjältemodig bragd. Det var ju första gången, som tyska kvinnor samlades för att värna om sina intellektuella intressen. Helene Lange trädde snart i nära förbindelse både med denna förening och med alla andra för den kvinnliga ungdomens uppfostran intresserade kretsar. I tal och skrift fördrade hon, att de uppväxande flickorna i främsta rummet skulle undervisas av lärarinnor, och för dessa senare grundlig vetenskaplig och pedagogisk utbildning.

En petition för att förverkliga dessa önsknings inlämnades i november 1887 till Preussens regering, och Helene Lange skrev som kommentar till den samma sin mångomtalade »gula broschyr». En häftig strid för och emot flammade nu upp i pressen. »Den uppståndelse min lilla skrift förorsakade», omtalar memoarverkets författarinna, »var för mig själv en fullkomlig överraskning. Tanken att spela rollen av gädda i karpdammen hade sannerligen varit långt ifrån mig. Jag hade endast sagt vad som enligt min åsikt låg i sakens natur och ovillkorligen måste sägas. Därför hade jag också helt naivt trott på en kanske långsamt, men lugnt och säkert vunnen seger. Av alla svarsuttalanden märkte jag först, att det var fråga om helt andra, mera materiella ting än det berättigade i våra ford-

ringar». Särskilt skarpt motstånd rönt Helene Lange nämligen av manliga kolleger, vilka naturligtvis ogärna ville mista den goda biförtjänst, som undervisningen i flickskolorna beredde dem. Även statens ledande män ställde sig avvisande, och man försökte på flera sätt chikanera eller nedtyta den »rebelliska» lärarinnan.

Under kejsar Fredriks korta regeringsmånader funno de nya uppfostringsidéerna livlig genklang hos hans engelskfödda gemål, och Helene Lange fick tillfälle att företaga en längre resa till England för att studera flickskoleväsendet därstädes. Men detta var endast en snabbt slocknande ljusglimt och med den unge kejsar Wilhelm II:s tronbestigning försvann allt hopp om bistånd från högre ort. Då beslöto kvinnorna att hjälpa sig själva, om än arbetet skulle gestalta sig aldrig så mödosamt. »I stället för kvaderstenar kunde vi nu blott foga sandkorn till sandkorn», säger Helene Lange. »Ingenting annat än kvinnornas gemensamma vilja förmådde ju framtinga det, som icke nekades dem i något annat land än vårt».

Så skedde också. År 1889 öppnades i Berlin under Helene Langes ledning privata »realkurser», vilka fyra år senare förvandlades till ett gymnasium för flickor, det första i sitt slag i Tyskland. Vid samma tid (1896), då kvinnliga studenter eller unga damer med motsvarande förkunskaper t. ex. i Sverige redan ganska allmänt studerade vid universitet, seminarier och andra vetenskapliga institut, väckte det i Tyskland ett oerhört uppseende, när sex bland Helene Langes

elever avlade maturitetsexamen, och hela tolv år förgingo därefter, innan Preussen »kämpat sig fram till beslutet att våga det världsomstörtande experimentet och bevilja kvinnorna tillträde till sina högskolor».*

Numera stå visserligen de flesta dör-rar öppna för den tyska kvinnan, som ju sedan ett decennium tillbaka är verksam på nästan alla möjliga intellektuella områden. Men det mål, som alltid föresvävat Helene Lange, nämligen »en flickskola uteslutande under kvinnlig ledning och med kvinnliga lärare i alla viktiga ämnen», är i stort sett allt fortfarande en framtidsdröm, som icke har alltför stora utsikter att någonsin förverkligas. De undantag, som redan finnas, förändringarna i det allmänna tänkesättet, de kompromisser eller medgivanden, som småningom utverkats hos myndigheterna i fråga om det uppväxande kvinnliga släktets uppfostran, ha i alla fall sina rötter först och främst i Helene Langes och hennes meningsfränders outtröttliga arbete.

Med kampen för bättre kvinnobildning som centrum ger det lättlästa, välskrivna memoarverket en mängd intressanta skildringar. Man lär känna en hel skara framstående eller egen-

domliga personer, får närmare reda på utvecklingen av »Allgemeiner Deutscher Lehrerinnenverein», »Bund Deutscher Frauenvereine» och flera andra betydelsefulla sammanslutningar mellan Tysklands kvinnor, och erfar åtskilligt om redaktionsarbetet vid tidskriften »Die Frau», som Helene Lange många år igenom utgivit. Som privatperson träder bokens författarinna mer och mer tillbaka. Man riktigt blir medveten om hur hon år från år allt innerligare konsolideras med sin verksamhet för kvinnosaken. Så mycket mera gripande intryck gör den korta berättelsen om en ögonsjukdom, som från slutet av 1890-talet länge hotade att beröva henne möjligheten till fortsatt arbete. Ledningen av det älskade gymnasiet måste överlämnas åt annan person, och det såg ut, som om Helene Lange också skulle bli nödsakad att draga sig undan från sina mångahanda offentliga åligganden i kvinno-rörelsens tjänst. »Hela min andliga existens stod på spel», säger hon själv. Det var då Gertrud Bäumer ställde sig vid hennes sida i djupt förstående och energiskt medarbetarskap, så att Helene Lange även under denna tid av svårt lidande fick erfar »den lyckokänsla, som är oskiljaktligt förenad med produktiv verksamhet». De båda meningsfränderna redigerade hädanefter tillsammans »Die Frau» och utgävo gemensamt det storslagna, betydelsefulla verket »Handbuch der Frauenbewegung» i fem omfångsrika delar. »Nu visste jag», yttrar Helene Lange, »att det jag hjälpt till att skapa säkert skulle växa uppåt mot ljuset, och att allt, som jag icke kunde

* När jag våren 1893 avlade studentexamen vid Wallinska skolan i Stockholm, voro vi där, om jag minns rätt, tolv abiturienter. Dessutom funnos andra flickskolor med dimissionsrätt i Sverige, och de kvinnliga »privatisternas» antal vid gossläroverken var ej ringa. I hela landet erövrade den våren tjugofem unga kvinnor vita mössan. Djärvheten att iklädd densamma visa sig på gatan brukade visserligen till och med i Stockholm sätta gatpojkar i rörelse och framkalla mycken tadlande kritik. B. Z.

hoppas att själv få uppleva, likväl skulle bli verklighet. Detta var en av de intensivaste upplevelser, som över huvud taget kunna komma en strävande människa till del».

Helene Langes »Levnadsminnen» omfatta egentligen endast tiden före världskrigets utbrott. »Jag kunde icke», bekänner hon i inledningen till boken, »förmå mig att foga dessa övermäktiga inre och yttre intryck av så helt och hållet olika slag eller därmed sammanhängande själskakningar till berättelsen om en följdriktig utveckling på jämn mark. Värdesättningen av denna överväldigande tid, till vilken vi ju alltjämt sakna varje distans, är dessutom en omöjlighet, då man ej kan anställa betraktelser över vissa egna häftigt blödande sår».

Den »bilans» varmed hon avslutar sitt memoarverk, berör emellertid icke sällan den omvälvning revolutionen år 1918 förorsakat inom den tyska kvinnorörelsen, och oförtäckt uttalar hon sin åsikt, att det ännu fordras mycken ärlig strävan och framför allt omsorgsfull uppfostran, innan kvinnorna i allmänhet bli mogna för de rättigheter, som Tysklands nuvarande lagar så plötsligt satt i deras händer.

Helene Lange är en lidelsefull anhängare av tron på personlighetens makt och betydelse, en »individualist» av renaste vatten. Att fullkomligt och allsidigt utbilda de krafter naturen givit oss och sedan hjälpa andra till högsta möjliga utveckling, är för henne oavvislig plikt. Och med Goethe bekänner hon: »Höchstes Glück der Erdenkinder ist nur die Persönlichkeit». BEATRICE ZADE.

Kringblick.

Mussolinis ordhållighet. Har man sagt något, måste man stå vid det», voro Mussolinis mindre statsmännaaktiga än ärlighet markerande ord till professor Regina Teruzzi, då hon som deputerad för de italienska kvinnornas rösträttsförening i högtidlig audiens inbjöd honom att öppna Internationella kvinnorösträttsalliansens blivande kongress i Rom, i våras, och påminde honom om att han långt före maktens dagar deklarerat sitt erkännande av kvinnornas rösträttskrav.

Diktatorn infann sig, som bekant, och framhöll i ett officiellt tal sin avsikt att bevilja italiensorna kommunal rösträtt under vissa förutsättningar.

Den 21 juli antogs regeringens rösträttsreform av italienska parlamentet — sedan Mussolini förklarat att det hade intet annat att göra såvida det ville fortfara att existera! Kvinnorna fingo därmed också sin utlovade lilla rösträtt.

De lyckliggjorda äro: kvinnor över 25 år som blivit krigsdekorerade; som erhållit medalj för tapperhet i civiltjänst och för arbete med sjukvård och uppfostran; som äro mödrar till i kriget fallna soldater; som äro lagliga vårdare av barn och utöva fadersmyndighet; som ha högre skolbildning; som kunna läsa och som betala en kommunalskatt av 40 lire.

Det lönar sig inte att falla i förundran över vissa av signor Mussolinis villkor, tiden är sådan. Belgien har givit änkor efter i kriget fallna rösträtt. Mysticismen av dylika rösträttskvalifikationer övergår allt förstånd. Men skulle man inte kunna säga att de representera känslotänkande — hos mannen!

Allvar och skådespel. För sjuttiofem år sedan hölls ett kvinnomöte i Seneca Falls, som kom att bli omtalat. Inte gillat precis av tidens press och den allmänna opinionen, tvärt om vore rättare att säga. Lucretia Motts och Elizabeth Cady Stantons deklARATION den gången, kravet på »Equal Rights», lät sig emellertid, som bekant, icke nedtygas varken genom hot eller spott och spe. Men även om de — och en Susan B.

Anthony — gävo sina bästa krafter för att få igenom sin stora tanke, har den inte ens i Amerika realiserats. Den kvinnliga rösträtten är där som på de flesta håll vunnit, men var finns den breda verkliga lika-rättsbasen för mäns och kvinnors ställning i samhället?

Amerikanskorna, rättare sagt de som anslutit sig till National Woman's Party, känna sig generade av detta sakförhållande. De tycka också att 75 år är lång tid och mena att tar man inte ordentligt i tu med saken, får man väl räkna 150 år efter Seneca-Falls-mötet utan att det krav, som där uppställdes, ännu är genomfört.

Amerikanskor, liksom amerikanare, handla när de vilja någonting. De ha nu tagit 75-årsdagen av Seneca-Fallsmötet till utgångspunkt för en energisk Equal-Rights-kampanj.

Den 21 juli, den dag då världens första kvinnoaksmöte för 75 år sedan hölls av en liten modig skara i Seneca Falls' lilla Wesleyanska kapell — efter starkt motstånd erövrat för ändamålet — samlades i samma stad denna sommar tusen och åter tusen kvinnor för att fira minnet av pionjärernas framträdande och för att förplikta sig att bringa deras idé till slutlig seger.

Denna gång var det den presbyterianska stora kyrkan i Seneca Falls, som var mötesplatsen, och stadens alla kyrkklockor ringde samman till mötet, medan gatorna festligt smyckats till de många gästernas ära. Varje hus, varje affär hade hissat Woman's Party's färger, den gredelina, vita och gyllene flaggan, och staden hade berett kongressen ett officiellt mottagande. I kyrkan lyste den trefärgade flaggan vid varje särskild plats, predikstolen och koret voro likaledes klädda med de färgglada banéren och ängsblommor, gredelina riddarsporrar, vita tusensköner och gula liljor, upprepade färgsymfonien.

Här steg miss Alice Paul, föreningens ordförande, fram och uppläste resolutionen, som begär att Förenta Staternas konstitution, skall upptaga bestämmelsen: M ä n o c h

kvinnor skola åtnjuta lika rättigheter i alla unionens stater och på varje plats lydande under dess domvärjo.

Det är samma väg Susan B. Anthony ville gå för att vinna den kvinnliga rösträtten, som National Woman's Party nu går för att få genomförd likställighet med männen. Beslut av unionens kongress om författningsändring på denna punkt. Därefter har sedan varje stat endast att rätta sig. Resolutionen antogs under stormande jubel. Omkring 9,000 dollars insamlades omedelbart för agitationskampanjen som nu skall tagas upp.

Dagen efter mötet företogs en pilgrimsfärd till Susan B. Anthonys grav i Rochester. En procession av över 3,000 personer skred fram mot Mt Hopekyrkogården, och var och en av dessa lade kransar eller blommor på gravens. Staden Rochester deltog officiellt, och konferensdeltagarna voro Rochesters handelskammarens gäster. Det hela hade form av en ärebetygelse, som sällan kommit en enskild, kanske aldrig en enskild kvinna till del.

Men The National Woman's Party hade börjat sin lika-rättskampanj inte endast med honnör för den stora döda — utan med en reklam som duger. Två stora filmfirmor hade utskickade som filmade in såväl det allvarligare skådespelet vid Susan B. Anthonys grav som en större föreställning, som ägde rum på kongressdagens afton vid stranden av Seneca River, varvid personer och händelser från 1848 framfördes. Där var Lucretia Mott, Elizabeth Cady Stanton och deras vänner, i tunnbandskjolar, skärmhattar, halvvanor och Paisleyschalar. Mrs Amalia Bloomer, i sin förhånade, och sanningen att säga föga sköna kostym gjorde också sin entré. Över 500 personer deltog som agerande, och flodens stränder voro överfyllda av åskådare.

Det gör sig på film och är en god annons av National Woman's Party-kampanjen.

Anne Charlotte Lefflers självbiografi.

Litteraturfloden av 1922 bragte när flödet var som stridast, framemot julen, bland annat mer och mindre anmärkningsvärt, en »självbiografi» av Anne Charlotte Leffler. Den var i och för sig ett litterärt evenemang. Grundad på hennes egna efterlämnade dagböcker och brev och redigerad efter en utgivningsprincip som låter utdragen ur dessa göra sig objektivt gällande är det faktiskt i huvudsak hon själv som berättar om sig själv. Mera autentiskt vittnesmål kan inte erhållas när den som avlägger det har Anne Charlotte Lefflers bottenärliga karaktär. Såväl ur litteraturstudiesynpunkt som rent psykologiskt har denna bok sitt höggradiga intresse.

Med avseende på en publicering som denna framställer sig alltid frågan om den rätta tidpunkten för den, materialet är oftast av synnerligen intim art och den det närmast rör kan inte längre bestämma över urvalet. Så långt tillbaka ligger dock redan Anne Charlotte Lefflers levnad och offentliga framträdande som författarinna att man torde kunna anse att nödigt perspektiv är för handen, och hennes egen oskygghet för att låta personlig upplevelse gå igen i hennes författarskap visar otvetydigt nog hän på att hon själv inte skulle gjort någon skruplösare utgallring av de biografiska dokument som nu framlagts, trots att de äro i högsta grad intima. Man kan också utgå från att innehavaren av

Anne Charlotte Lefflers efterlämnade papper, brodern professor Gösta Mittag-Leffler, klargjort för sig själv vad systemen i detta hänseende skulle önskat och i överensstämmelse härmed givit sitt direktiv för utgivandet, som redigerats av Jane Gernandt-Claine med någon tillhjälp av fru Ingeborg Essén.

Det är till att börja med framför allt den rastlöst arbetande unga skådespelsförfattarinnan man får syn på i dagboksanteckningarna. Hon har gift sig, 23-årig, med v. häradshövdingen Gustaf Edgren, men redan några månader efter giftermålets ingående skriver hon sitt första helaftonstycke, *Skådespelerskan*, och planerna och förhoppningarna på dettas uppförande synas efter utdragen att döma ha upptagit huvudparten av dagboken för lång tid framåt. Efter premiären, som blev en avgjord succès, är hon intensivt upptagen av omdömena i pressen, men också redan i gång med att planera för ett färdigt, nytt skådespels framförande. Hennes make hade emellertid så tidigt som före *Skådespelerskans* premiär på Kungl. Teatern fått uppleva chocken att fru Edgrens ursprungligen ängsligt bevarade inkognito röjts. Häradshövding Edgren var olycklig över sin frus författarskap, det högsta han kom till, för hennes skull, var att tolerera det.

Om deras gemensamma liv ännu under årtal framåt säga de publicerade dagboksanteckningarna och breven in-

te mycket. Det är det fortsatta sceniska författarskapet, under växlande framgång och med ytterligare flera saker uppförda på Stockholms scenen, som utgör det egentliga innehållet. Man ser den av sitt arbete allt mer absorberade författarinnan och bevittnar hennes växande rykte. Den livskonflikt, som skulle röra vid henne innerst som mänska och över vilken denna biografiska publikation kastar ett klart ljus, börjar emellertid efter hand att skymta fram. Anne Charlottes egen läggning, såväl som tiden hon levde i, gjorde henne bestämd för problemdiktningen. För henne låg det självfallet att analysera personens ställning i de existerande förhållandena, att söka efter och begära individens hävdande av sin personliga rätt samt att realistiskt bjärt belysa orättvisor och misstag i avseende på detta. Men närmast sig hade hon härvid problemet av sitt eget äktenskap. Hon hade inte endast haft att därinom hävda sin rätt till självständig verksamhet som författare, hon hade också att klara upp sin ställning i ett äktenskapligt förhållande som inte var vad det genom namnet angavs vara och vad det såsom verkligt avslutat är. Hade hon än därigenom beretts en viss personlig frihet, som ett verkligt äktenskap på samma sätt inte inrymt, och om hon än i brev till modern förklarar sig ha varit lycklig och tillfreds under de förhållanden varande omständigheterna, vore dessa dock i och för sig ägnade att äventyra balansen av hennes liv.

Med det börjande 80-talet, som be-tecknar för fru Edgren hennes ge-

nombrott som novellförfattare — det är då hon ger ut den uppmärksammade första delen av *U r l i v e t* — och som medför bekantskapen med Adam Hauch, närmar sig den oundvikliga konflikten. Brevet till Hauch och hela hennes förhållande till honom sådant det i dem kommer till synes vittna visserligen om att hon ännu tror sig om en lugnt resonerande ståndpunkt även när det gäller hennes eget känsloliv. Rent naivt tror hon sig i stånd att borteliminera, eller rättare sagt behärska, det i sina känslor för Hauch, som i själva verket var annat och mera än intellektuell frändskap och önskan att leva i denna. Hauch var tydligen klarsyntare, härmed osagt om det endast var för egen räkning eller också i avseende på hennes känslor, och tyckes mer än en gång ha handlat efter principen bättre fly än illa fäkta, när Anne Charlotte i fullkomlig god tro och förlitande på sig själv, liksom på den man hon menar sig rent intellektuellt så innerligen förbunden med, begär mer och mer av personlig samvaro och vill ordna längre sammanträffanden med honom, såsom exempelvis någon gemensam sommarvistelse. Men denna genom hennes brev avslöjade intensiva längtan att få råka honom, vara tillsammans med honom — hon bekänner att hon är nervös, olycklig och upprorisk när hon inte får träffa honom och att hon inte vill finna sig i »denna eviga saknad» — visar allt för tydligt hän på att hon närmade sig den stora krisen i sitt liv. Hauch skulle dock inte bli den som vållade

katastrofen, de återhållande och hindrande faktorerna å hans sida, hustrun och barnen som han var varmt fästad vid, voro väl även starkt bestämmande härvidlag. Kanske var också söderns nya och underbara miljö, Italiens sol och lyckoberusande skönhet, nödvändig för att göra henne medveten om att hon var färdig med att för egen del kräva ut det hon ännu aldrig ägt, den fullkomliga, i intet avseende begränsade livsgemenskap med en älskad varelse, som hon med hela sitt väsen ville när hon råkade Pasquale del Pezzo, duca di Cajanello.

Men innan den tiden kom, ha hennes dagböcker och brev ännu att förtälja om hennes liv som den på 80-talet uppburna, berömda — och omdebatterade författarinnan fru Edgren. Med *Sanna kvinnor* inrangerar hon sig deciderat bland de litterära kvinnoemancipationsförkunnarna som med de stora normmännen, Ibsen och Björnson, i täten ställt problemet om kvinnornas frigörelse ur traditionshävdad slentrian och föråldrad sed på sin spets. Man har sagt att fru Edgren genom detta omtalade skådespel skulle kommit att inta platsen som en av kvinnorörelsens ledande representanter. Detta är ett direkt misstag. Den ärliga indignationen över de skeva och orättvisa förhållanden som tryckte kvinnorna och vilken får sitt starka uttryck i Anne Charlotte Edgrens författarskap är visserligen bärande för detta, men det är i egentlig mening författarinnan som härmed funnit sitt patos. Huvudströmningen i

denna tids skandinaviska diktning hade tagit även henne med. Hon var helt dragen in i tidens litterära problemspörsmål, om även erkännande måste göras av att så var, emedan detta sammanföll med hennes individuella läggning.

Det är under denna tid som vänskapsperioden med Sonja Kowalevsky infaller. Genom ett antal brev och utdrag ur brev från Anne Charlotte, dels till Sonja Kowalevsky själv, dels om henne, belysas dessa bådas gemensamma förhållande och deras litterära samarbetarskap. Väsensolika voro förvisso dessa två vänner, och att de över huvud taget kommo att stå varandra nära berodde säkerligen mera på yttre omständigheter än på en verklig förenande sympati. Vad man genom dessa nu publicerade papper får veta stärker också den känsla härav man redan haft, i mycket bibringad av fru Edgrens egen biografi över Sonja.

I Italien har sista hälften av Anne Charlotte Lefflers »självbiografi» betitlats. Den uppstår berättelsen om hur det undanträngda, så länge omedvetna erotiska elementet i hennes natur nu obetvingligt river henne med. Det är av särdeles intresse att i parallell med den genom Anne Charlottes här publicerade italienska brev, företrädesvis dem till Hauch, lämnade skildringen av hennes sammanträffande med Pasquale del Pezzo, av den nästan ögonblickligt inträffande förälskelsen och förhållandenas vidare utveckling, som ledde till skilsmässan från Gustaf Edgren

och giftermålet med den italienska ädlingen och blivande ducan, erinra sig hennes erotiskt heta novell från Italien *Kvinnlighet och erotik*, som hon publicerade samma år som giftermålet med del Pezzo ägde rum, 1890. Utan att vilja ange att den i de stora dragen eller ens i detaljer verkligen sammanfaller med Anne Charlottes egen upplevelse, kan man säkerligen säga att den alla fördömningsbrytande lidelse, som i novellen har Alie i sin makt, är samma känsla som drev Anne Charlotte Leffler att ta upp striden för sin förening med del Pezzo och att genomgå hela den pinsamma och skandalmättade skilsmässoprocedur som katolska kyrkan ålade henne i samband med dess fördrän att hon för äktenskapets ingående skulle övergå till katolicismen. Vad man bevittnar är helt enkelt känslornas våldsamt lidelsefulla genombrott hos Anne Charlotte i slutlig

och naturbestämd reaktion mot decennierlång diskussionsdiet och nyktert förståndsliv. Åttiotalsatmosfären är i ett slag förflyktigad, vad bryr henne längre problem och frågor. Hon vittnar om att hon lever i fullständigaste harmoni med sig själv och världen, och det solljus som oavbrutet lyser över den italienska golfens vatten ser hon som en yttre återspeglning av sitt eget inre.

Anne Charlotte Leffler; duchessa di Cajanello, hann inte att mycket längre framåt ge biografiska upplysningar om sig själv. Hennes död kom snart efter sedan hon funnit sin stora lycka.

Utgivarna av hennes »självbiografi» avsluta den med en av de kärleksdikter hennes italienske make skrivit till henne på sitt eget sköna språk — ett sällsamt och gripande epitafium över den svenska 80-talsförfattarinnan.

ELLEN KLEMAN.

Notiser från bokvärlden.

Elfenbenstornet och andra rese-skisser från Medelhavsländer av *Anna Lenah Elgström*. Albert Bonniers förlag.

Snapshots från kupéfönstret, från platser med sevärdheter, från hotel lernas internationellt brokiga miljöer kunna, habilt hopsatta, bli till reseböcker som räcka till för en biograf-road allmänhet.

Men dessa reseskribenter ha aldrig, vart de än kommit, mött det hemlig-

hetsfulla väsen, den *genius loci* som ensam yppar vad som är värt att veta och ha sett, platsens ande och verkliga liv.

På de långa vägar Anna Lenah Elgström vandrat har på varje plats hon dröjt dess *genius* varit hennes förtrogna. Inte ens det höga torn hon stiger upp i för att skåda ut över sedan tusentals år döda städer, historiens gåtor och öknars vidder skrämer följeslagaren från hennes sida. Den står bredvid henne och viskar

henne i örat de sällsamma hemligheterna av den plats vars ande den är.

Men inte endast på grund härav har denna resebok sin egna och högförnäma plats. De suggestiva skönhetssynerna, de bländande glimtarna av en sammanstörtad antikvärlds minnen, tillsammans med faktisk, i hög grad upplysande nutidshistoria, praktfullt illustrerad av förf:s möten med arab-scheiker och, exempelvis, den sista mourabetens ättling i Kairwán, göra dessa reseskisser från Medelhavsländer till en lika betagande som värdefull läsning.

Att boken kom ut så pass sent fram mot midsommar, att den nog på de flesta håll inte hann införlivas med »sommarlektyren», bör inte betyda hinder för åtgången. Man lyckönskar dem det återstår att under de mörka höstdagarna göra bekantskap med denna ljusskimrande bok.

E. K—N.

Från Seine, Rhen och Ruhr.

Små historier om Europa av *Elin Wägner*. Albert Bonniers förlag.

Detta är ingen resebok. Det är ett dokument om politik och själar.

Naturligtvis bli de små historierna om Europa under sådana förhållanden hjärtslitande. Det slutar aldrig väl när politik och själar träffa på varandra.

Och ändå står det som ett, om än biekt och skälvande, triumferande ljus kring dessa sorgliga historier. Mot bakgrunden av Ruhrockupationens misstag, grymheter och därur skapade lidanden reser sig en grupp segrande, nästan lyckliga mänskors tyskar och fransmän och engelsmän. De ha i högsta mening kommit på andra sidan om gott och ont, de ha räddat sina själar undan hatet och de vilja icke döda.

Det är ingen vardaglig händelse att i denna tid råka in i en krets av unga franska värnpliktsvägrare. Elin Wäg-

ner har gjort det och vet att de äro beredda att ta de yttersta konsekvenserna av sin övertygelse. Hon har levat med engelska kväkare och andra engelsmän som tänka lika med dem i fråga om krigstjänstvägran. Och hon har, det otroligaste av allt, funnit tyskar som mitt i det som nu övergår dem fråga efter huru de därur skola utvinna sin själs frälsning och som veta sig i c k e hata fransmännen.

Elin Wägner har inte avgivit sin egen trosbekännelse, man vet inte vad hon innerst menar om dessa fås kraft att skapa om världen. Hon säger endast att det för henne viktigaste varit »att förmedla ett intryck sådant det var, en verklighet sådan den sågs, så att den kommer igenkännlig fram till läsaren».

Så stort allvar är det i detta att hon har rätt att begära att hennes bok läses.

E. K—N.

Från F.-B.-F.-kretsarna.*

Skellefteåkretsen hade den 25 maj ett möte, varvid kretsens arbetsplaner för det kommande arbetsåret diskuterades. Från förbundsstyrelsen hade inkommit förslag om att kretsen skulle anordna en hushållskurs och sjukvårdskurs, varvid skulle meddelas såväl praktisk som teoretisk undervisning. Kretsen uppdrog åt styrelsen att förbereda frågan och senare framkomma med förslag. Fru Larson höll därpå föredrag om Fredrika Bremer, och mötet avslutades med ett fingerat stadsfullmäktigesammanträde.

Lundkretsen hade den 29 maj en utfärd till Övedskloster, där friherrinnan Ramel förevisade slottet och dess konstsamlingar. Ett åttiotal kretsmedlemmar deltog i den lyckade utflykten, som ordnats av fröknarna Elna Persson och Hanna Möller.

* Överstående från våren.

HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.

Redaktör: *Ellen Kleman*.

Förbundsmedlemmar erhålla tidskriften till ett pris av kr. 5:50, varvid prenumerationskostnaden sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 48 Klarabergsgatan, Stockholm**. Icke-förbundsmedlemmar prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga: $\frac{1}{2}$ år kr. 6:50; $\frac{1}{4}$ år kr. 3:50; $\frac{1}{3}$ år kr. 1:90. Lösnummer 65 öre. Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan II, Stockholm. Redaktions-tid: tisdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. Norr 48 50, Riks 27 62. Expeditionen: kl. 11—4 varje söckendag. Allm. T. Norr 48 50, Riks 27 62.

Tidning för Lärarinnor

utkommer sedan 1898 med ett nr i veckan.
Redaktris: *Anna Hammar dahl*. Adress:
Pipersgatan 9, Stockholm. Utgår till skolhusen,
speciellt å landsbygden, över hela Sverige. Kom-
munernas annonsorgan vid ledigförklarande av
skoltjänster.

Tidning för Lärarinnor fyller 1923 25 år.

Collan-Oljan

Världens förnämsta läder-
preservativ, gör skodonen
absolut vattentäta och minst
dubbelt varaktiga.

A.-B. Collan-Olje-Fabriken
T. OLSEN - STOCKHOLM

A. OLSSON BLOMSTERHANDEL KLARABERGSGATAN 23

Allm. Tel. Norr 564 Riks Tel. 89 87

FÖRSTKLASSIGA VAROR!
SMAKFULLT ARBETE!
BILLIGA PRISER!

REKOMMENDERAS

Svensk Hemslöjd

Biblioteksgat. 12
Rikstel. Allm.
76 25. N. 8143.

Möbler, Mattor, Textilier, Spetsar, Nationaldräkter, Lergods, Smide, Armatur
m. m.

Telefon
539
Malmö

Perslow's

**Siden & Manu-
fakturaffär**

Alltid nyheter i största urval

INNEHÅLL.

Varför ha siffrorna sjunkit?

Sommarhändelser.

Anna Möller. Av *Elisabeth Sjövall.*

Helene Langes memoarer. Av *Beatrice Zade.*

Kringblick.

Anne Charlotte Lefflers självbiografi. Av *Ellen Kleman.*

Notiser från bokvärlden.

Från F.-B.-F.-kretsarna.

AVBETALNING.

Nedanstående standardverk kan erhållas mot avbetalning från kr. 2:50 till högre belopp pr månad. Ni har ett gynnsamt tillfälle att för en obetydlig månatlig utgift kunna förvärva något av litteraturens mest berömda verk. Första inbetalningen erlägges vid leveransen som sker omedelbart. Avbetalningspriset är det samma som gäller vid kontant köp.

A. RAMSTRÖM.

Postadress: *UPPSALA.*

Fredrika Bremer: SKRIFTER. 3 klotb. 30:— . Avb. pr mån. 3:—.

Sigrid Undset: KRISTIN LAVRANSDOTTER. 3 klotb. 37:50. Pr mån. 3:—

Runa: SAMLADE ARBETEN. 14 klotb., 147:50. Pr mån. 10:—.

Anna Hamilton Geete: I SÖLNEDGÅNGEN. 4 klotb. 39:50. Pr mån. 4:—.

Viktor Rydberg: VALDA SKRIFTER. 8 klotb. 45:25. Pr mån. 4:—.

Natan Söderblom: NÅR STUNDERNA VÄXLA OCH SKRIDA. 4 saml. i 2 klotb., 28:— . Pr mån. 2:50.

Selma Lagerlöf: SKRIFTER. (Billighetsupplaga). 9 klotb. 72:25. Pr mån. 5:—.

Andersens sagor: NY ILLUSTRERAD UPPL. 4 klotb., 24:— . Pr mån. 2:50.

John Galsworthy: SAML. ARBETEN. 10 pergamentband 90:— . Pr mån. 7:—.

Pontus Wikner: SKRIFTER. 5 halvfr. band 95:25. Pr mån. 7:—.

Carl Grimberg: SVENSKA FOLKETS UNDERBARA ÖDEN. 8 klotb. 71:75. Pr mån. 5:—.

Bonniers: KONVERSATIONSLEXIKON (Und. utg.). Utkommer i 12 biblioteksband 210:— . Pr mån. 5:—.